

УДК 378.147.09631–051:785

Віктор Лабунець
Viktor Labunets**КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-
ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ
В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ****THE CONTENT OF INSTRUMENTAL-PERFORMING TRAINING
OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN TERMS OF CONTINUOUS ART
EDUCATION**

У пропонованій статті висвітлюються концептуальні положення у конструюванні інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах неперервної мистецької освіти, які мають багатокомпонентну внутрішню будову, складну структуру психолого-педагогічних взаємозв'язків, відповідають меті та конкретним цілям підготовки вчителя музичного мистецтва, що, за нашими припущеннями, має забезпечити ефективність процесів формування особистості вчителя на всіх етапах навчання.

Ключові слова: інструментально-виконавська підготовка, структурування змісту освіти, системний підхід, міжпредметні зв'язки, діяльнісний підхід, саморозвиток.

Кардинальні зміни, що відбуваються в суспільно-економічній сфері нашої держави на сучасному етапі, входження України в світовий освітній простір детермінує інноваційні процеси в сфері освіти, переорієнтацію процесу професійно-педагогічної підготовки на європейські стандарти. У зв'язку з цим посилюються вимоги не тільки до професійного зростання вчителя, а й до його особистісних якостей, що виявляються в здатності орієнтуватися в розмаїтті протиріч сучасного світу, бути готовим до перманентних змін, самостійно набувати компетенцій згідно з обраним фахом, визначати особистісні способи творчої самореалізації, саморозвитку, самоосвіти й самоствердження в професійній кар'єрі й життєдіяльності.

Розгляд теоретичних основ професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва свідчить, що її методика (мета, зміст, завдання й принципові положення, форми і методи реалізації) розробляються вітчизняною педагогічною наукою з урахуванням світових та національних філософських, психолого-педагогічних та соціально-педагогічних реалій. Вони пов'язані, як відзначалося на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, з тим, що «орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – ось ті підвалини, на яких має базуватися освіта третього тисячоліття. Гармонійно розвинена особистість має стати головною метою і змістом усієї системи освіти. Пріоритетним завданням державної політики в освітянському просторі на перше місце має бути поставлена людина» [3, с. 4-7].

Зміст педагогічної освіти – складне поняття, оскільки ґрунтується на педагогічних закономірностях, принципах, методах і прийомах навчання, включає світоглядні й морально-етичні норми існуючих суспільних відносин. Зважаючи на це, в загальному плані зміст мистецької освіти слід розуміти як систему наукових та методичних знань, музично-виконавських умінь і навичок, а також творчих, світоглядних і морально-етичних ідей, якими повинні оволодіти майбутні учителі музичного мистецтва в процесі навчальної діяльності.

Якість змісту освіти визначається ступенем її відповідності соціальному замовленню – високому рівню фахової підготовки майбутніх учителів, здатних компетентно забезпечувати навчально-виховний процес у середніх закладах освіти. Головний напрям удосконалення

змісту освіти в сучасній системі мистецької неперервної освіти – це реалізація ідеї всебічного розвитку особистості майбутнього вчителя музики.

Є об'єктивні й суб'єктивні чинники, що впливають на зміст освіти. До об'єктивних відносять потреби суспільства в перетворенні загальнолюдської природи; розвиток науки, що супроводжується розвитком нових теоретичних ідей і експериментальними дослідженнями. Важливу роль у розробці змісту освіти відіграють також суб'єктивні чинники: суспільні відносини, що так чи інакше відбиваються в педагогіці; пріоритет тих або тих педагогічних течій у розвитку освіти. Принциповою особливістю педагогічної освіти, елементом її змісту є досвід діяльності в умовах демократично організованого процесу навчання. Студент як майбутній фахівець повинен сам визначити, чого, як і в кого вчитися.

Відповідно до означених вище чинників зміст інструментально-виконавського навчання в умовах неперервної мистецької освіти потрібно формувати в таких двох напрямках: по-перше, забезпечувати становлення особистості студента в сукупності його індивідуальних творчовиконавських якостей і особливостей. У цьому випадку освітній процес будують за логікою індивідуального розвитку студента; по-друге, в конкретній сфері інструментально-виконавського досвіду, яка надалі буде засобом і змістом його професійної взаємодії з учасниками освітнього процесу.

На основі сучасних психологічних і методичних досліджень учені рекомендують навчальний матеріал розглядати, спираючись насамперед на логіку опанування відповідної діяльності [6]. Зміст освіти, розроблений на підставі логіки навчальної цільової діяльності, стає методологічним і методичним засобом досягнення проміжної й кінцевої мети інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. На підставі сказаного можна зробити висновок, що зміст підготовки фахівців треба розглядати як комплексну програму, підґрунтям якої є програмно-цільовий метод планування й управління процесом навчання. Ця програма повинна синтезувати, інтегрувати всі дисципліни, зокрема й психолого-педагогічні, які застосовують у формуванні особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. До того ж, зміст кожної дисципліни повинен відображати сучасний рівень розвитку науки, її специфіку.

У педагогічній науці є різні підходи до структурування змісту освіти, що ґрунтуються на загальних дидактичних принципах її відбору й побудови. Вони передбачають формування змісту освіти з урахуванням соціального замовлення, а також реальних можливостей, умов і закономірностей процесу навчання за загальними дидактичними принципами відповідності змісту, меті становлення гармонійно розвиненої особистості спеціаліста; відповідності змісту навчання вимогам побудови органічно цілісної системи підготовки фахівців у навчальному закладі; відповідності змісту навчання науково-педагогічним вимогам, тобто оптимальним умовам формування способів і засобів пізнавальної і професійної діяльності, визначених метою навчання [2].

Як стверджує В. Ледньов, до останнього часу в галузі педагогічної науки не були сформульовані важливі принципи і закономірності структурування змісту освіти. Загальновизнаним положенням, що стосується проблеми змісту, є системний підхід. Створюючи теорію будь-якої системи, визначають, по-перше, її місце в мегасистемі; по-друге, оптимальний набір і властивості компонентів, що забезпечують ефективне функціонування системи та її розвиток; по-третє, зв'язки між цими компонентами. Нові можливості перед теорією освіти відкривають, на його думку, внутрішні й зовнішні типи структур, що є компонентами системи і розглядаються як підструктури однієї й тієї самої системи. Новим є принцип подвійного входження базисних компонентів у систему як наскрізної лінії щодо зовнішніх структурних компонентів, а також до одного з явно виражених компонентів. Найважливішим принципом, згідно з яким будують освіту людини, є принцип функціональної повноти її компонентів. Його сутність така: будь-яка система не може ефективно функціонувати, якщо функціонально не забезпечено набір її суттєво значущих підсистем. Зміст освіти, як відомо, постійно

вдосконалюється, тому набувають особливого значення диференціація й інтеграція її компонентів, а також її ступеневість [4].

У формуванні творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва особливого значення набуває саморозвиток. Зміст психолого-педагогічної підготовки повинен бути спрямований на формування у студентів таких компонентів саморозвитку:

- самовизначення – вироблення своєї позиції в житті, світогляду, ставлення до себе й навколишнього світу, розуміння суспільних процесів, уміння поставити перед собою завдання і відповідно діяти;
- самореалізації – утвердження себе як особистості, котра не обмежує інтересів інших; розвиток творчо-виконавських здібностей; управління своєю психікою, своїми емоціями.

Отже, для реалізації мети освітнього процесу в умовах неперервної освіти недостатньо забезпечити традиційний підхід до структурування змісту психолого-педагогічної освіти, що включає здебільшого спеціальні професійні знання. У змісті навчання мають бути такі основні терміни й поняття, без яких неможливо засвоїти навчальну дисципліну; педагогічні процеси явища, без яких важко сформувати переконання; головні принципи й закономірності, що розвивають суть педагогічних процесів і явищ, об'єктивні зв'язки між ними; провідні ідеї педагогічної науки, які широко застосовують на практиці; ціннісні орієнтири особистості, що відбивають соціальний досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності.

У традиційному викладі зміст інструментально-виконавської підготовки, навіть актуально усвідомлений студентами, не може бути ефективним у майбутній практичній діяльності з двох причин: він неадекватно відображає предмет діяльності вчителя музичного мистецтва – способи організації педагогічного процесу з урахуванням різних рівнів його перебігу; зміст знань, умінь та навичок, що становлять сутність дисциплін інструментально-виконавського циклу, недостатньо спрямований на усвідомлення способів пізнання інструментально-виконавської діяльності, внаслідок чого порушуються психолого-педагогічні умови, які забезпечують успішність професійної діяльності в наш час, а саме:

- засвоєння інструментально-виконавських знань, умінь та навичок як системи;
- співвідношення систем знань та умінь, перегляд їх відповідно до завдань пізнання і конкретних умов застосування;
- засвоєння не тільки знань, умінь та навичок, а й способів їх застосування на практиці, а також набуття нових.

Системний підхід останнім часом набув широкого розповсюдження як методологія наукового пізнання і практики. Є різні погляди щодо розуміння і виокремлення компонентів системи та її структури.

Вагомий внесок у педагогічну теорію з точки зору системного підходу зробили Ю. Бабанський і М. Сорокін [7], які характеризують навчальний матеріал як низку взаємодіючих систем, де педагогічне поняття розглядається в плані приналежності його до певної системи або підсистеми, в межах якої воно функціонує. Цілісною є педагогічна теорія, що визначає педагогічний процес як систему, компонентами якого є навчання і виховання.

У науковій літературі виокремлюють низку принципів системного підходу до вивчення предметів і явищ, властиву й інструментальним дисциплінам. Основним є принцип цілісності. Він зумовлений діалектичним розумінням навколишньої дійсності й дає уявлення про наявність зв'язків між елементами та явищами в природі й суспільному житті. Сутність цілісності в освітньому процесі полягає в підпорядкуванні всіх його компонентів, частин і функцій головному – формуванню творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Цілісність можна розглядати на різних рівнях: або всього освітнього процесу, циклу, або окремо взятого предмета, одиниць знань, що засвоюються. Цілісність педагогічного процесу потрібно враховувати вже на стадії розробки навчальних програм і реально забезпечувати тільки за умови дотримання основних аспектів: повноти і єдності освітньої,

виховної й розвивальної мети навчання; повноти взаємозв'язку й концептуальності змісту; комплексного використання методів, прийомів і засобів навчання [1].

Український соціолог Є. Суїменко стверджує, що людині потрібна система координат, певна карта її природного та соціального світу, без якої вона може заблукати і втратити спроможність діяти цілеспрямовано та послідовно [8]. Це визначило концептуальну ідею теоретичного обґрунтування та розробки змісту інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, сутність якої полягає у логічному поєднанні сучасних підходів до розуміння актуальних проблем мистецької освіти. З точки зору антропосоціального підходу це можливо за реалізації методологічної та теоретико-прагматичної тріади:

1. Духовно-цільовий інструментально-виконавський чинник, який має художньо-ідеологічний характер. За умов розмитості ідеології та невизначеності суспільних перспектив, втрати орієнтирів люди приймають рішення і виконують їх так, як підказує інстинкт самозбереження. Для зміни ситуації необхідна нова ідеологія, здатна консолідувати художньо-інтелектуальні можливості людей на досягнення конкретних цілей громадянського суспільства.
2. Системно-цільовий інструментально-виконавський чинник, пов'язаний з механізмом цільового кінцевого творчого результату.
3. Соціально-особистісний інструментально-виконавський чинник, пов'язаний з поведінкою особистості в навколишньому середовищі.

Таким соціумом виступає колектив, освітнє середовище. До чинників моральності людини належать ввічливість, надійність, етичність, свідомість тощо. Їх логічна єдність і взаємозв'язок у змісті навчальних програм дозволить досягти конкретних цілей інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що в сукупності забезпечує ефективне формування інструментально-виконавської компетентності.

Нами визначено низку організаційно-педагогічних умов, дотримання яких у процесі розробки та конструювання змісту інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має надати йому логічної завершеності, а саме:

- наявність навчальних програм, методичних посібників та відповідного репертуару для викладання дисциплін з проблем інструментально-виконавської діяльності, розробок та методичних матеріалів для проведення практичних занять, які базуються на застосуванні інноваційних методик навчання, що передбачають організацію активної взаємодії учасників освітнього процесу;
- задоволення потреб у професійному самовизначенні та професійній підготовці;
- наявність кваліфікованих викладачів які могли б з урахуванням сучасних вимог забезпечувати навчальні дисципліни інструментально-виконавського циклу;
- наявність системності у використанні різноманітних методів та форм навчання майбутніх учителів музичного мистецтва (інформаційно-репродуктивних, проблемно-пошукових тощо);
- урахування викладачами принципів роботи зі студентською аудиторією (діалогічності, партнерства, толерантності, орієнтації на задоволення професійно-практичних потреб, звернення до професійного та життєвого досвіду молоді, створення умов для самореалізації тощо);
- розвиток, стимулювання та реалізація інтелектуального, творчого й духовного потенціалу, практичного досвіду вивчення та впровадження інструментально-виконавського досвіду.

Сучасний зміст навчальних програм інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва складають адаптовані до рівнів навчання студентів знання, вміння та навички. А це вимагає нового підходу до особистісно орієнтованої парадигми навчання, яка на сучасному етапі носить раціоналістичний характер [5]. Однак загальним недоліком таких матеріалів, особливо авторських методик та інструктивно-методичних вказівок, є недооцінка важливості цілісного й системного методологічного забезпечення

інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, яке б охоплювало всі види виконавської діяльності. І як результат – недосконалість й низька педагогічна ефективність змісту навчальної діяльності, яка тією чи іншою мірою впливає на пошук оптимальних варіантів теоретичних аспектів, дослідження розвитку змісту й технологій мистецької освіти в загальноісторичному контексті, осмислення прогресивних педагогічних ідей минулого з погляду сьогодення, на вивчення вітчизняного та зарубіжного педагогічного та виконавського досвіду.

На підставі цього можна зробити висновок, що розпорошення знань та умінь без відповідного синтезу і практичного застосування перешкоджає студентам не тільки поєднувати в розумних межах особисті інтереси з інтересами суспільства, але й перешкоджає умінню правильно обирати життєві цілі. Формування цілісного уявлення студентів про інструментально-виконавську діяльність за умови інтегрування навчального матеріалу, а отже, ефективне формування їхнього художньо-творчого світогляду в педагогічному процесі ми визначаємо найважливішою складовою змісту освітнього процесу з підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Процес інтегрування інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в системі неперервної освіти має передбачати його структурування з позиції диференціації. Розглядаємо диференціацію як надзвичайно перспективний підхід до поглибленого вивчення навчально-художнього матеріалу чи самостійного дослідження інструментально-виконавської діяльності відповідно до рівнів підготовки.

Інтегрування знань, умінь та навичок інструментально-виконавського змісту поряд з їх глибокою диференціацією та узагальненням в освітньому процесі дозволяє певною мірою сформувати теоретичні знання з основ методики навчання гри на музичному інструменті, історії музичного виконавства, методики роботи з інструментальним колективом. Таку синтезуючу функцію виконують саме узагальненні знання, які є інтегруючою основою інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва як складової акмеології, нової філософії освіти, що набуває поширення в сучасному освітньому процесі вищих навчальних закладів.

Однак інтегрування знань, умінь та навичок інструментально-виконавського змісту окремої навчальної дисципліни чи їх сукупності на принципах науковості, системності, наступності та послідовності хоча й займає домінуюче положення в освітньому процесі вищого навчального закладу, але не може забезпечити повним обсягом ефективного формування інтелектуальної, емоційно-ціннісної та діяльнісно-практичної сфери особистості студента як складових фахової компетентності.

Аналіз сучасного освітнього процесу мистецьких факультетів вищих навчальних закладів доводить, що застосування саме міжпредметного підходу до конструювання і побудови змісту інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на всіх етапах навчання забезпечує ефективне корегування його складових відповідно до предметів інструментально-виконавського циклу, інтегрованих курсів, спецкурсів.

Складові елементи змісту інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (інтерпретаційні уміння, інтелектуальні уміння, ціннісні орієнтації, переконання і практичні навички) визначаємо як провідні у дидактичному матеріалі навчальних програм, оскільки вони носять як творчий, так і прикладний характер.

Наступною складовою міжпредметного підходу до конструювання змісту інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва визначаємо застосування принципу антропоцентризму в розкритті проблем освітнього середовища, завдяки чому досягається високий рівень конкретизації здобутих інтелектуальних умінь та практичних навичок, що опосередковано чи безпосередньо впливають на емоційно-психологічний стан студентів.

Отже, кінцевою метою застосування набутих студентами інструментально-виконавських знань, умінь та навичок визначаємо формування та розвиток емоційно-цінісних характеристик, а відповідно, і мотивів прийняття обґрунтованих рішень інструментально-виконавського змісту. Не менш значимими, ніж інструментально-виконавські знання та уміння, вважаємо ціннісні орієнтації, котрі визначають позицію і критичне ставлення особистості не лише до діяльності інших людей в освітньому середовищі, але й до своєї власної, тим самим змушуючи студента сприймати і переживати освітні проблеми як свої особисті, обстоювати власну позицію щодо інструментально-виконавської діяльності.

Важливим концептуальним положенням у структуруванні й конструюванні змісту є діяльнісний підхід, що дозволяє реалізувати на практиці набуті студентами інструментально-виконавські уміння та навички в конкретній ситуації. Практичним навичкам інструментально-виконавської діяльності ми відводимо одне з центральних місць у змісті фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва й розглядаємо їх як кінцевий етап у формуванні виконавської компетентності. На нашу думку, це стійка мотивація, інтерес до інструментально-виконавської діяльності; здатність до аналітичного, творчого мислення, абстрагування до моделювання шляхів розвитку педагогічних процесів; оперативність музичного мислення, практичність; організаторські, комунікативні якості; готовність до прийняття нестандартних рішень, раціональної організації своєї діяльності; добра пам'ять; вольові якості; володіння собою в складних ситуаціях, рішучість, високий рівень самодисципліни; емоційність, емпатія, мажорність, оптимізм; психологічна стійкість у різних ситуаціях музично-інструментальної діяльності. Ці характеристики ми оцінюємо як одні з найважливіших показників виконавської компетентності особистості студента.

Визначені концептуальні положення у конструюванні інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в системі неперервної освіти мають багатокомпонентну внутрішню будову, складну структуру психолого-педагогічних взаємозв'язків, які відповідають меті і конкретним цілям підготовки вчителя музичного мистецтва, що, за нашими припущеннями, має забезпечити ефективність процесів формування особистості вчителя на всіх етапах навчання.

На розгляд заслуговують питання розроблення: інтегративних курсів у процесі інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва; принципів структурування змісту навчальних курсів на основі принципу трансдисциплінарності.

Список використаних джерел

1. Загвязинский В.И. О противоречиях становления целостности ученого процесса // Теоретико-методологические проблемы учебно-воспитательного процесса в школе и педвузе / В.И. Загвязинский. – Волгоград, 1986. – С. 9-11.
2. Коган В.И., Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе (Единая методологическая система института: теория и практика): Науч.-метод. пособие / В.И. Коган, И.А. Сичеников. – М. : Высш. шк., 1991. – 143 с.
3. Кремень В.Г. Доповідь міністра освіти і науки України на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 року / В.Г. Кремень // Освіта України. 2001. – 12 жовтня. – С. 4-7.
4. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В.С. Леднев. – М. : Высш. шк., 1991. – 224 с.
5. Мадзігон В.М. Методологічні засади змісту освіти / В.М. Мадзігон // Анотовані результати НДР Інституту педагогіки за 2006 р. – К. : Пед. думка, 2007. – С. 5-7.
6. Нечаев Н.Н. Психолого-педагогический аспект подготовки специалистов в вузе / Н.Н. Нечаев. – М. : Высш. шк., 1985.
7. Педагогика: Учеб. Пособие / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.

8. Суїменко Є. Феномен незнання, або дещо освічене неуттво / Є. Суїменко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 3. – С. 214-218.

The article deals with conceptual principles of instrumental-performing training of future Music teachers in terms of continuous art education. They are characterised by multicomponent internal structure and complex structure of psychological and pedagogical relationships. The author states that these principles should be based on the purpose and specific objectives of Music teacher training to provide the effective formation of teacher's personality at all stages of education.

The content of instrumental-performing training of future Music teachers should be constructed according to the system and activity approaches, integration of instrumental-performing skills and knowledge, taking into account interdisciplinary relations.

An important conceptual principle of structuring the content of instrumental-performing training of future Music teacher is the approach allowing the practical realization of students' instrumental-performing skills and knowledge within the particular situation. Practical skills of instrumental-performing activity are considered to be central within the content of professional training of future Music teachers; they are also defined as the final step in the formation of performing competence.

The features of students' performing competence are: stable motivation, interest in instrumental-performing activity; analytical, creative thinking, abstraction in modelling the ways of pedagogical processes; musical thinking efficiency, practicality; organizational, communicative qualities; willingness to make non-traditional decisions, rational organization of activity; good memory; volitional qualities; being stable in difficult situations, resolve, high level of self-discipline; emotionality, empathy, optimism; psychological stability in various situations of musical-instrumental activity.

Key words: instrumental-performing training, structuring of educational content, systems approach, interdisciplinary relations, activity approach, self-development.

УДК 378.147.09631–051:785

Віктор Лабунець, Жанна Карташова
Viktor Labunets, Zhanna Kartashova

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

THE PECULIARITIES OF METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHER WITHIN THE INSTRUMENTAL-PERFORMING DISCIPLINES

У статті висвітлено особливості методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі інструментально-виконавської підготовки, визначено класифікацію груп методів, які забезпечують цілеспрямованість означеного процесу, а саме: групи дискусійних, конструктивних, проєктивних, ігрових, тренінгових та ціннісно-аналітичних методів. Методична підготовка студентів розглядається як основа для налагодження взаємозв'язків між різними інструментально-виконавськими дисциплінами («Основний музичний інструмент», «Концертмейстерський клас», «Додатковий музичний інструмент», «Ансамблева гра») та педагогічною практикою; як засіб розвитку окремих складових професійної підготовки студента (професійної активності, методичного та творчого мислення, самостійності, творчих якостей тощо).

Ключові слова: методична підготовка, творче мислення, інтеграційні зв'язки, ігрові методи, інструментально-виконавське навчання.